Efterfrågans och tillgångens elasticitet

Author(s): Eli F. Heckscher

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 19, häft 1 (1917), pp. 1-8

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437227>

Accessed: 25-06-2016 21:44 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

The Scandinavian Journal of Economics, Wiley are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Efterfrågans och tillgångens elasticitet.

Af Eli F. Heckscher.

De vanliga framställningarna af prisets inverkan på tillgång och efterfrågan förefalla lida af felet att isolera frågan om prisstegring eller prisfall på en vara i dess inverkan på tillgång eller efterfrågan af denna enda vara, medan de ofrånkomliga återverkningarna af detta förlopp på andra varor alldeles för mycket lämnas åsido. Närmast i anslutning till en föregående uppsats i denna tidskrift (1915 sid. 381 ff.) om Jordrättesproblemets kärnpunkt skall här försökas att på några sidor antyda det centrala i detta sammanhang; i någon mån föranledes jag härtill äfven af doc. Brismans framställning i uppsatsen Prisets effektivitet (i denna tidskrift 1914 sid. 366 ff.) och i hans nyutkomna *Nationalekonomi*, afd. I.

Det enkla faktum är, att den enskilde konsumentens efterfrågan, *tagen som helhet*, icke kan undgå att vara elastisk, ja, elastisk i exakt proportion till prisändringen, nämligen under antagande af oförändrad penninginkomst för konsumenten. Stiger priset på en af de efterfrågade varorna, har konsumenten endast valet mellan att minska sin efterfrågan på denna vara och att minska den i afseende på någon eller några andra varor; att prisstegringen måste minska den totala varumängd han kan efterfråga, följer utan vidare af att hans penninginkomst är oförändrad. Att hans eventuella vana att spara en del af sin inkomst icke ändrar detta förhållande, framgår utan vidare; ty sparandet efterfrågar också varor, investeras också i nyttigheter, som alltså bli föremål för mindre efterfrågan, om prisstegringen tas från hvad som eljest skulle ha sparats. Det förefaller önskvärdt, att man håller detta enkla sammanhang klart för sig och betraktar frågan om efterfrågans större eller mindre elasticitet såsom liktydig med frågan om, *hvilken* vara som minskas i efterfrågan genom prisstegringen, icke såsom en fråga, huruvida efterfrågan öfver hufvud minskas.

Om en vara (inom prisstegringens gräns) är föremål för oelastisk efterfrågan, betyder det alltså ingalunda, att prisstegringen ingen ändring medför inom det ekonomiska lifvet. Verkan blir minskad produktion och konsumtion af andra varor, och detta är ingen antinomi utan en fullt riktig konsekvens af den ekonomiska principen. Att efterfrågan är oelastisk betyder nämligen, att prisstegringen håller sig inom konsumentröntans gräns och indrager en större eller mindre del af konsumentröntan; äfven med det högre priset är alltså oförminskad konsumtion af varan den (subjektivt) bästa behovstäckningen och en minskning i konsumtionen af andra varor den för konsumenten minsta uppoffringen.

Emellertid blir saken något mer invecklad, om man icke ser problemet från den enstaka, af prisstegringen träffade konsumentens synpunkt utan från synpunkten af folkhushållningen som helhet. Man får därigenom tillfälle att belysa också tillgångens elasticitet.

För detta ändamål är det nödvändigt, att man klart anger sina premisser. Som första premiss (I) bör rimligtvis tas det rent statiska tillståndet, alltså oförändrad både penning- och realinkomst för folkhushållningen som helhet.

Denna förutsättning (I) torde sedan böra uppdelas i flere. Till en början (1) kan man tänka sig ej blott nationalinkomsten som helhet utan äfven produktionsförhållandena och behovsskalan för hvarje särskild vara oförändrade; det antagandet ligger då närmast till hands, att prisförändringen beror på monopol. Anledningen till prisstegring på en vara A är då, att ett säljarmonopol uppstått för varan. Hur påverkas i så fall *efterfrågan*? Följden blir, att hela folket, med undantag af säljarna, får så mycket mindre realinkomst som motsvarar prisstegringen; och såsom redan sagts är enda frågan, huruvida befolkningen är till den grad ifrig att få sitt behof af varan A täckt i oförminskad utsträckning, att folket, i stället för att efterfråga mindre af A, efterfrågar mindre af B, C, D etc., *eller* om tvärtom nedgången i efterfrågan på A är så stark, att varan efterfrågas blott till samma penningbelopp som förut, då efterfrågan på öfriga varor är oförändrad, *eller* slutligen ett mellanting mellan dessa två ytterlighetsfall inträffar. En kvot af nationalinkomsten, motsvarande prishöjningens andel däri, öfverflyttas under alla förhållanden från den öfriga befolkningen till säljarna af A. Om man nu gör det osannolika anta-

gandet, att dessa säljare efterfråga just samma varor till samma kvantiteter, som upphört att efterfrågas af den öfriga befolkningen, så får man ett läge, där prisstegringen på en viss vara icke för-
anleder rubbning i någon del af det ekonomiska lifvet, hvilket naturligtvis har ett visst principiellt intresse. Antar man åter nå-
got mera rimligt, nämligen att de ifrågavarande säljarna efter-
fråga andra varor än de ifrågavarande köparna, så blir resultatet
en omläggning af produktionen, hvarigenom de varor, hvilkas efter-
frågan minskats på grund af den supponerade prisstegringen —
antingen den vara som stigit i pris eller någon eller några andra
— bli föremål för minskad total efterfrågan och däraf följande
minskad produktion, medan efterfrågan och produktion ökas på de
varor, som de sammanslutna säljarna efterfråga. Det sannolikaste
resultatet af prisstegringen på en vara, som (inom prisstegringens
gräns) är föremål för oelastisk efterfrågan, är alltså det vi redan
sett, nämligen att andra varors efterfrågan minskas i stället; ehuru
diskussionen af äfven säljarnas efterfrågan nu visar, att samtidigt
ännu andra varor under den gifna premissen och närmast vid mo-
nopol bli föremål för ökad efterfrågan.

Närmast kan man då, sedan säljarmonopolistisk prisstegring
behandlats, öfvergå att undersöka verkan på efterfrågan af ett
prisfall, åstadkommet genom köparmonopol på varan A. Denna
verkan blir tydligen fullt analog med den nu framställda. Är
efterfrågan på varan A i detta fall oelastisk inom prisfallets ram
— hvilket i en eller annan form torde vara rent af en nödvändig
förutsättning för ett köparmonopol — så ökas efterfrågan på B,
C, D etc., till den gräns, minskningen i den sammanlagda betal-
ningen för A anger. I händelse af elastisk efterfrågan — om man
kunde tänka sig en dylik vid köparmonopol — förskjuter sig efter-
frågan analogt med det som angafs i händelse af prisstegring.
Under alla förhållanden öfvergår så stor del af nationalinkomsten,
som motsvarar minskning i betalningen för A, från dess säljare
till den öfriga befolkningen, på motsvarande sätt som förut.

Därnäst gäller det att vid premiss I: 1 undersöka verkan af
prisförändringarna på *tillgången*.¹ Denna verkan är ingalunda så
analog med verkan på efterfrågan, som man skulle vänta; svaret
förutsätter här, i motsats till fallet med efterfrågan, att man har

¹ Genomgående presumeras i denna framställning konstant produktivitet.

principerna för produktionsfaktorernas prisbildning klara för sig. En prisstegring medför i afseende på efterfrågan, såsom vi sett, nödvändigt en minskning i dess totala belopp från de förutvarande efterfrågarnas sida; men ett motsvarande prisfall medför icke lika nödvändigt en minskning i den totala tillgången. Om detta blir resultatet, beror helt och hållet på, huruvida priset behöfs för att hålla tillgången uppe vid oförändrad nivå eller — uttryckt på ett annat sätt — huruvida priset på produktionsfaktorerna är »marknadspris» eller »normalpris» eller — uttryckt på ett tredje sätt — huruvida priset är endast efterfrågepris eller äfven tillgångspris.¹ Skillnaden mellan tillgång och efterfrågan i detta hänseende beror, kan man säga, på att alla priser äro efterfrågepriser, medan icke alla priser äro tillgångspriser. Om icke priset behöfs för att hålla arbetskraft och sparande uppe vid oförändrad nivå, så blir tillgången (produktionsfaktorernas öfverflyttbarhet till annan användning eliminerad) utan vidare oelastisk, ej blott på varan A utan på *alla* varor. Under dessa förutsättningar kommer alltså ett prisfall på varan A genom köparmonopol att lämna näringslivet oberördt i alla andra hänseenden, än att en kvot af nationalinkomsten öfverflyttas från säljare till köpare, med ty åtföljande (eventuell) ändring i konsumtionen; en motsvarande prisstegring genom säljarmonopol verkar på motsvarande sätt i omvänd riktning.

Som man lätt märker, är detta allenast en ny redogörelse för samma händelseförlopp, som förut skildrats från efterfrågans sida. Med andra ord: den tidigare framställningen af efterfrågans ändring under prisförskjutningens inverkan förutsatte stillatigande, att tillgången ej skulle undergå någon ändring genom prisändringarna. Den största möjliga inelasticitet öfver näringslivets hela område betyder alltså att tillgången är fullkomligt okänslig, i den mån frågan gäller (frånvaro af) reaktion emot prisförskjutningen, medan efterfrågan alltid är fullkomligt känslig, blott att denna känslighet öfverflyttas från den vara, som stigit i pris, till andra varor.

Hurudan verkan blir vid elastisk tillgång, torde ej behöfva klargöras i detta sammanhang; det problemet omfattar större delen af produktionens teori. Blott så mycket må ånyo understrykas,

¹ Då det skulle leda för långt att här utveckla denna tankegång — som torde vara klar utan vidare för kännare af Marshall — hänvisas till den redan nämnda uppsatsen af mig i denna tidskrift 1915.

att oelastisk tillgång öfver hela linjen är liktydig med marknadspris på alla produktionsfaktorerna och följaktligen med en produktion, som öfver hufvud taget ej beröres af produkternas pris.¹ Hela nationalekonomien kommer under denna förutsättning att te sig mycket olik sin vanligen framställda och äfven faktiska gestalt. Ej ens läran om jordräntan blefve sig då fullt lik, *ehuru* den med rätta bygger på jordräntans marknadspriskaraktär; ty *om* äfven arbetskraft och kapital vore till sin kvantitet bestämda samt alltså oberoende af priset, d. v. s. oelastiska i afseende på tillgången, så skulle en öfvergång till sämre jord icke nödvändigt förutsätta ett högre pris, eftersom under den nu kritiserade, oriktiga förutsättningen priset på arbetskraft och kapital skulle kunna sänkas så långt, att produktionskostnaden på den sämre jorden ej blefve högre än förut på den bättre. Ännu mer revolutionerande vore verkan af den oelastiska tillgången i afseende på kapitalläran, i det att kapitalräntan under denna förutsättning finge samma beskaffenhet som jordräntan, såsom ju också Marshall antydte genom sitt utmärkta namn quasi-rent på priser, som *för en kortare tid* ha samma egenskap som jordräntan har för evigt.² Summan är, att inelasticiteten är varaktig endast för naturtillgångar; för all annan tillgång är den ett öfvergångsfenomen af större eller mindre vikt, medan elasticiteten är det enda möjliga öfver längre tidrymder.

Premiss I: 1, alltså oförändrad penning- och realinkomst för

¹ Härvid måste dock göras den viktiga reservationen att, under förutsättning af enhetliga priser på de olika produktionsfaktorerna, de relativa priserna på produkterna måste anpassa sig till proportionen mellan de däri ingående produktionsfaktorerna. Produktionsfaktorernas eget pris vid oelastisk tillgång bestämmes däremot ensidigt af efterfrågan i förhållande till den gifna tillgången.

² Det förefaller efter ordalagen, som om doc. Brisman ej beaktat detta sammanhang i sin Nationalekonomi; möjligen är det dock blott populariseringsbehovet, som tvungit till mer kategoriska formuleringar än som motsvarat förf:s tankegång. Han säger (I sid. 61): »Kapitalräntans existens beror sålunda därpå att, om ingen ränta finnes, tillgången på kapital skulle vara otillräcklig för den efterfrågan, som då skulle uppstå. Kapitalräntan är sålunda af samma art som det knapphetsvärde, som vi så ofta påträffat. . . . Den andra faktor, som för flertalet andra pris spelar så stor roll, nämligen produktionskostnaderna, saknas här alldeles.» Två sidor längre fram (sid. 63) heter det: »Det är äfven af detta skäl, som man ansett det vara fullständigt omöjligt, att räntan skulle kunna försvinna.» Emellertid är det påtagligt, att hvad förf. här säger icke visar annat än omöjligheten att afskaffa kapitalräntan som *efterfrågepris*, d. v. s. som pris för dem som efterfråga sparande. Som *tillgångspris* har kapitalräntan enligt resonemang ej den minsta uppgift och borde kunna försvinna hvilket ögonblick som helst. Den blefve i allo likställd med jordräntan; och allt hvad förf. utvecklat (t. ex. I sid. 44) om möjligheten att indraga jordräntan skulle med samma styrka gälla om kapitalräntans indragning.

folkhushållningen som helhet och prisförskjutning för en särskild vara på grund af monopol, kan därmed anses slutbehandlad. Närmast kan man då undersöka, i hvad mån läget vid i öfrigt oförändrad premiss ändras, om prisförskjutningen beror af ändrad behofsskala (I: 2) eller ändrade produktionsförhållanden (I: 3). Det förra af dessa två fall kan emellertid affärdas mycket kort, ty det medför exakt samma resultat som det hittills behandlade I: 1. Att behofsskalan ändras i riktning af ökad intensitet hos efterfrågan på varan A leder, under förutsättning af oelastisk tillgång, till att köparnas totala behofstäckning minskas och motsvarande belopp öfverflyttas på säljarna; och motsvarande resultat i omvänd riktning äger rum vid minskad intensitet hos efterfrågan på varan A.¹

Annorlunda ställer sig saken med fallet I: 3, ändrade produktionsförhållanden. Härvid måste man, för att vara konsekvent, till en början eliminera möjligheten af oelastisk tillgång; ty om tillgången intet sammanhang har med produktpriset, kan icke heller en ändring i produktionsförhållandena ändra produktpriset.² Antar man alltså i stället, att tillgången är elastisk och att en ändring i produktionsförhållandena för varan A — på det sätt, att varans framställning kräfver antingen en ändrad kvantitet produktionsfaktorer eller en ändrad relation mellan billigare och dyrare produktionsfaktorer — framkallat ett ändrad pris på produkten, så märkes för det första, att på grund af innebörden i premiss I, nämligen oförändrad nationalinkomst, parallellt härmed måste gå en förskjutning i motsatt riktning hos en eller flere andra varor. Ha produktionskostnaderna och därmed priset stigit för A, så måste de alltså ha sjunkit för B, C eller D, och i jämnt den utsträckning, att det sammanlagda beloppet är oförändradt; vice versa, om A:s produktionskostnader och pris sjunkit. Onekligen är detta ett osannolikt antagande, som gör premiss I föga användbar i detta fall; men tankegången bör i alla händelser fullföljas. I hvilket hänseende skiljer sig då fallet I: 3 från fallet I: 1? Endast i det

¹ En skillnad förekommer visserligen vid jämförelse med det förut behandlade monopolfallet (I: 1) liksom med fallet af ändrade produktionsförhållanden (I: 3), nämligen att konsumenträntan icke i fallet I: 2 indrages genom prisstegringen, därför att efterfrågans intensitet stiger pari passu med priset (resp. konsumenträntan ej ökas genom priset, därför att efterfrågans intensitet sjunker).

² Dock med den på föreg. sida not 1 gjorda reservationen, såsom också framgår af det omedelbart följande.

hänseendet, att någon förskjutning mellan köpare och säljare icke inträder, i det att förskjutningen oberoende af denna uppdelning äger rum i hela folket. Antages en oelastisk efterfrågan på varan A, kommer en prisstegring på varan att lämna en minskad del af köparnas inkomst öfver åt inköp af andra varor; men eftersom dessa öfriga varor ex hypothesi sammanlagdt sjunkit lika mycket i produktionskostnad och pris som den första stigit, utjämnas detta i folket som helhet, och folket får lika mycket af alla varor som förut. Under detta osannolika antagande får man alltså, liksom under ett annat osannolikt antagande under I: 1, det resultatet, att folkhushållningen som helhet är oberörd af prisstegringen på en särskild vara; och uppenbarligen blir verkan densamma vid ett prisfall. Strängt taget inträffar detta blott vid inelasticitet hos efterfrågan på *alla* varor; oberoende af prisförskjutningen i motsatta riktningen för olika varor kommer hvarje vara att efterfrågas lika mycket som förut. Är åter efterfrågan på de öfriga varorna (B, C, D etc.) elastisk, så stiger den vid deras sjunkande pris; men eftersom köparnas totalinkomst är oförändrad, så uppstår då en konflikt mellan inelasticiteten hos efterfrågan på varan A och elasticiteten hos efterfrågan på varorna B, C och (eller) D, hvarvid endera gruppen måste gifva vika helt eller båda grupperna delvis. Då behofsskalan aldrig är densamma för två människor, kommer konflikten att lösas olika för hvarje individ.

Därmed torde premiss I som helhet vara slutbehandlad, och man kan lämpligen öfvergå till premiss II. Som denna betraktas, att folkets realinkomst ökas eller minskas parallellt med priset på varan A; penningvärdet däremot betraktas lämpligen som konstant, hvilket i detta sammanhang *icke* betyder, att enhetspriset på varorna i genomsnitt är oförändradt, utan i stället att samma penningenheter representerar en oförändrad *kvot* af nationalinkomsten, detta i öfverensstämmelse med prof. Davidsons terminologi och på grund af hans motivering (i denna tidskrift 1906 sid. 460 ff., 1909 sid. 1 ff.). Härvid torde det emellertid vara tillräckligt att hålla sig till fallet II: 3, emedan nationalinkomstens ändring icke gärna kan ha kausalsammanhang med någon annan af de förut berörda ändringarna än ändringen i produktionsförhållandena. Det gäller alltså en diskussion af det senast behandlade fallet under sannolikare förutsättningar än hittills. Tänker man sig då först,

att varan A pr enhet tar i anspråk mer produktionsfaktorer än hittills och att produktionsvillkoren för öfriga varor äro oförändrade, så får A ett höjdt pris, medan de andra varornas pris är oförändradt.¹ Man torde därmed vara framme vid det mest typiska och normala fallet; och dess ställning är fullt klar. Vid oelastisk efterfrågan på den fördyrade varan A måste produktionen af B, C och (eller) D minskas i proportion till de större produktionsuppoffringarna för A, och parallellt härmed minskas efterfrågan på B, C och (eller) D; då någon förskjutning mellan köpare och säljare lika litet äger rum här som i fallet I: 3, så måste produktionens nedgång och nedgången i köparnas efterfrågan vara parallella. En oelastisk efterfrågan på en fördyrad vara resulterar alltså i minskad efterfrågan på öfriga varor. Motsvarande i andra riktningen är tydligen oelastisk efterfrågan vid sänkt pris; och i ena fallet lika litet som i det andra kompenseras detta genom någon förskjutning i motsatt riktning på andra punkter inom näringslivet.

I detta fall, som måste anses såsom det mest typiska, fungerar alltså folket i sin helhet alldeles öfverensstämmande med den enskilde individen, nämligen på det sätt som angafs i början af denna diskussion.

¹ Antag — mycket förenkladt — att ett land har 10 mill. enheter penningar och 10 mill. produktionsenheter samt att af de senare framställas $2\frac{1}{2}$ mill. enheter af varan A äfvensom lika mycket af hvar och en bland varorna B, C och D, hvarvid en produktionsenhet åtgår för framställning af hvarje varuenhet såväl af A som af B, C och D. Priset på såväl produktionsenheten som hvar och en af varuenheterna blir då 1. Antar man nu den förändringen i framställningen af A, att hvarje enhet kräver 2 produktionsenheter i stället för 1, och att produktionen af A trots detta förblir oförändrad till sitt omfång — $2\frac{1}{2}$ mill. enheter, som alltså kräva 5 mill. produktionsenheter — så återstår för B, C och D endast samma antal produktionsenheter, 5 mill.; och då deras produktionsförhållanden äro oförändrade, blir resultatet för dessa 5 mill. varuenheter, mot $7\frac{1}{2}$ mill. förut. $2\frac{1}{2}$ mill. A ta nu i anspråk hälften af landets produktionskrafter, B, C och D sammanlagdt den andra hälften; vid oförändradt penningvärde i textens mening blir alltså A:s enhetspris 2 och de öfriga varornas oförändradt 1. — Om åter oförändradt penningvärde hade tagits i sin vanligare betydelse af enhetligt genomsnittspris på varorna, skulle penningmängden ha behöft minskas parallellt med varumängden, alltså till $7\frac{1}{2}$ mill.; och A:s sammanlagda pris skulle ha blifvit hälften häraf eller $3\frac{3}{4}$ mill., dess enhetspris alltså blott $1\frac{1}{2}$, medan B, C och D sammanlagdt likaledes skulle ha motsvarat $3\frac{3}{4}$ mill. penningenheter och deras enhetspris alltså ha varit $\frac{3}{4}$. I detta fall skulle sålunda den i produktionshänseende fördyrade varans pris ha stigit, ehuru i mindre grad än produktionsuppoffringen, och de öfriga varorna, hvilkas produktionsförhållanden varit oförändrade, ha sjunkit i pris.